Mälby, Tillinge sn.

Litteratur: R. Dybeck, Sverikes runurkunder (1860), s. 17 noten, Reseberättelse för år 1861 (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 177); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA).

I *Sverikes runurkunder* omtalar Dybeck i samband med behandlingen av Mälbystenen (U 789), att »längre norr ut i en gärdesbacke är en berghäll med ristade slingor.» Det är uppenbarligen samma ristning som åsyftas i berättelsen för år 1861: »I Mällby gärdsbacke sågs en vacker slingristning utan runor i en mindre berghäll.» Någon avbildning av denna ristade häll finnes tyvärr icke. Trots flera försök har ristningen ännu icke återfunnits.

790. Mälby, Tillinge sn.

Litteratur: R. Dybeck, Reseberättelse för år 1863, s. 18 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA).

Den enda uppgift som finnes om denna sten har lämnats av Dybeck i hans reseberättelse för år 1863. Mellan en gravbacke vid Ullbro »och Melby — efter uppgift på Melby egor — vistes mig ett större stycke af en runsten, som låg bland andra stenar på en obetydlig höjdsträcka. Innom runslingan synes en del af ett skepp med hög förstäf och mast.»

Inskrift (enligt Dybecks reseberättelse 1863):

runi · risti · ruar · atiʀ · sunu · sini · suira · auk · . . .
5 10 15 20 25 30

Runi risti runaʀ æftiʀ sunu sina Sværra(?) *ok . . .*

»Rune ristade runorna efter sina söner Svärre och . . .»

Till läsningen: Inskriftens **n**- och **a**-runor ha ensidiga bistavar. Efter 11 **u** har runan **n** överhoppats och efter 14 **a** runan **f**.

Om namnet *Runi* se U 789. — Runföljden 26—30 **suira** innehåller otvivelaktigt namnet på en av sönerna. Samma namn återfinnes på Sö 46 skrivet **suera** (ack.). Brate uppfattar det som »en svag biform till fvn. Sverrir, fsv. Swære(r)» (*Södermanlands runinskrifter* s. 36).

Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Detta tyckes nästan vara vers:

Runi risti
runar a(f)tir
sunu sini
Suira auk - - -»

Slutligen tillägger Dybeck: »Stenen skall icke länge varit sönderslagen och man gaf mig hopp om att innevarande år få se det felande stycket». Tyvärr blev detta tydligen icke fallet. Stenen är numera försvunnen; ingen del av den har trots flera efterforskningar kunnat återfinnas.

791. Tibble, Tillinge sn.

Pl. 106, 107.

Litteratur: L 728, D 1: 97. J. Bureus, F a 6 s. 86 n:r 188 (Bureus' egen uppteckning), s. 119 f. n:r 54 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 384, F a 14 s. 204, F f 6 n:r 162; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 146; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 65; O. Verelius, Manuductio ad runographiam (1675), s. 49; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 41 f.; O. Celsius, Svenska runstenar

(F m 60) 1, s. 192; Handling i Liljegrens samling ᚱᚢᚾᚬᚱ 2, n:r 46 (ATA); O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; UFT h. 8 (1879), s. 123; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 44; O. v. Friesen, Anteckningar 1902 (UUB), Runorna i Sverige (3. uppl. 1928), s. 72, Runorna (1933), s. 211 f; Handlingar 1921, 22, 24, 32, 33 och 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F a 10: 1); J. Bureus, kopparstick (i F f 6 och i Verelius a. a.); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4); Dybeck, teckning (D 1: 97); O. v. Friesen, foto 1902 (i Runorna i Sverige, s. 71 och Runorna, s. 212); I. Källström, foto 1935 (ATA).

Det stora runblocket ligger vid dikeskanten N om vägskälet mellan landsvägen Tillinge k:a—Breds k:a och avtagsvägen till Lundby station. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Bureus, som undersökte ristningen den 16 sept. 1608, anger platsen på följande sätt: »Widh Tybbela i Tillinge» (F a 6). Cohl (F a 6): »Wedh Tybbele i Tillinge Sokn å giärdet.» F a 5: »Tillinge S ... Tybbela». Rhezelius (F a 10: 1): »Tillinge Sochn. J Bärget widh Tybela.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Tible Tillinge Sockn (L 728: »Tibble»). — Enligt Dybecks *Sverikes runurkunder* är ristningen »huggen i södra sidan af en stor vräksten, som ligger i byns vestra gärde, vid och på norra sidan om der varande häradsvägen.» — Enligt beskrivningen till kartbladet »Enköping» fanns ristningen »vester invid Tibble by ... bildad af ett ofantligt flyttblock.» — År 1921 anmälde sadelmakare J. L. Andersson, Orresta, att ristningen löpte fara att fördärvas: »Vid stora landsvägen intill Lundby järnvägstation å S. V. B. banan, å Tibble egor i Tillinge förs: ... fins ett flyttblock varå är inristat en särskilt vacker runskriftslinga, men på halfva dess höjd, är år från år upplagd en ditkörd större grushög, som, om det fortfarande obehindrat får fortgå, under en ej så aflägsen framtid bortnöter, och förstör inskriften. Det är med grämelse jag observerat detta, och med den kännedom jag har af lantbefolkningens, (på något undantag när) totala brist på förståelse och pietetskänsla för våra *gamla* kära minnen, vore det önskvärt att något gjordes *snart!* särskilt för denna runsten ...» Ännu år 1932 upprepar J. L. Andersson sin klagan: Runstenen har »ånyo tagits i anspråk som lämpligt stöd för vägstyrelsens grusupplag till en avsevärd höjd över vad förr varit fallet.» Vid runinskriftsinventeringen 1941 borttogos resterna av grusupplaget, och senare har ingen åverkan kunnat konstateras.

Rödaktig granit. Ristningens höjd 1,50 m., bredd 1,50 m. Ristningen är djupt och tydligt huggen. Linjerna äro jämförelsevis breda och mjukt rundade. I ristningsytan finnas talrika sprickor, vilka ristaren i några fall har utnyttjat, se t. ex. rundjurets buklinje.

Inskrift:

frysten + lit + arka + sten + rfti + estulfr + sun sin + yk + bru kera
5 10 15 20 25 30 35 40

Frøystæinn let haggva stæin æftiʀ Æistulf, sun sinn, ok bro gærva.

»Frösten lät hugga stenen efter Estulv, sin son, och göra bron.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 3 **y** är stunget; pricken är grund men säker. 6 **e** är, i likhet med inskriftens övriga **e**-runor (16, 22, 41), stunget med ett kort tvärstreck. 9 **i** är ej stunget. R. 11 är binderuna; t. v. om **r**-hst finnes en tydlig uppåtriktad bst (ᚱ). Sk saknas efter 31 **n**; på den plats som sk skulle ha haft går en djup spricka. I 33 **i** finnes på mitten en fördjupning, för grund och ojämn för att uppfattas som huggen. I 35 **y** är pricken icke djup men säker. Sk saknas efter 39 **u**. — Bureus (F a 6): I 7 **n** är bst tillagd efteråt med rött bläck. Sk efter 31 **n**. Sk saknas efter 34 **n**. 35 **u**. Runan 43 **a** är tillagd efteråt med rött bläck. — Cohl (F a 6): 3 **u**, 35 **u**, 43 **i**. — Rhezelius (F a 10: 1): 3 **u**; sk efter 31 **n** (punkt); 35 **u**; runan 43 **a** har glömts. — Kopparsticket i F f 6 har många oriktigheter. — Hadorph: 3 **u**; binde-

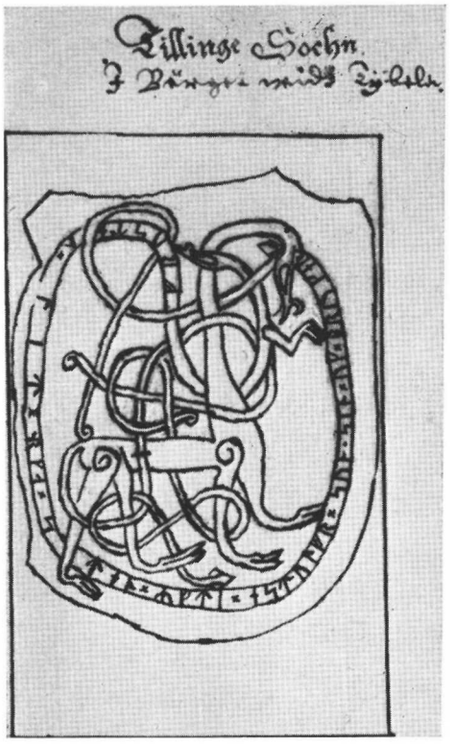

Fig. 229. U 791. Tibble, Tillinge sn. Efter teckning av Rhezelius.

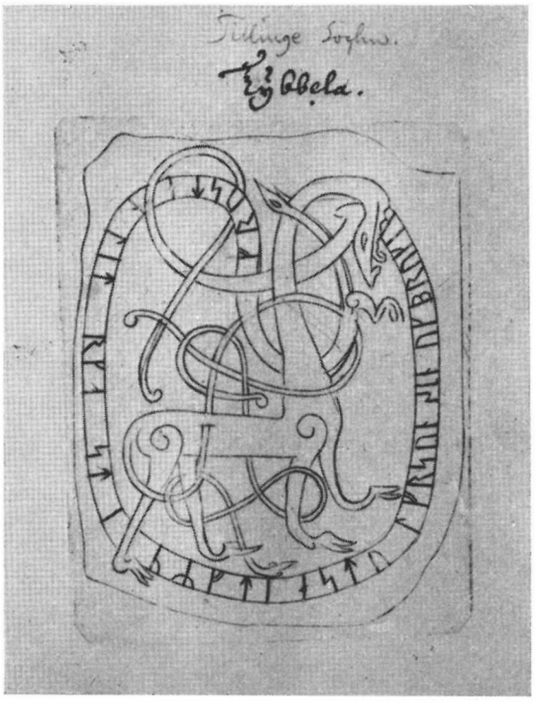

Fig. 230. U 791. Tibble, Tillinge sn. Efter kopparstick i F f 6.

runan 11 **a͡r** uppfattas som **r**; sk insättes efter 31 **n**; 35 **u**; 39 **i**; 41 **a**. — Dybeck: Binderunan 11 **a͡r** uppfattas som **r**; 22 **a**; sk insättes efter 31 **n**; 35 **u**; — v. Friesen (Anteckningar 1902): 33 **e** »trol. med stunget **e**; trol. är grunda insänkn. å båda sidor om **l**'s midt tillfällig ... Midt mellan **sun** och **sen** en flagring i sten, som sannolikt borttagit ett kors.» Om ristningen i dess helhet anmärkes: »På flera ställen skära slingorna hvarandra felakt. men då är ena linieparet grundt inhugget, grundare än de andra sektorerna och grundare än samma linier på öfriga delar af sin sträcka.» I *Runorna i Sverige* (1928) uppfattas bindrunan 11 som **n͡r**, i *Runorna* (1933) som **a͡r**; 33 **e**. — Källström: 3 **u**.

Om det särskilt i uppländska runinskrifter vanliga namnet *Frøystæinn* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75. Inskriftens andra namn *Æistulfr* är däremot synnerligen ovanligt. Det förekommer eljest endast en gång, nämligen på L 199 Bålsta, Vaksala sn. Anmärkningsvärd är ristarens tanklöshet att låta namnet ha nominativform (**ʀfti** + **estulfr**). Jfr t. ex. U 826.

Runföljden 11—13 **a͡rka** har diskuterats. Verelius skriver: »Vti ordet **rka** fattas the twenne fremsta Runerna **ma**, och bör läsas **marka**, märkia.» Dijkman ansluter sig till Verelius: »**- - rka** Wid detta ord har Sal. Profess. Verelius observerat, at de twänne främste stafwarna *M* och *A* äro borta, så at ordet bör heta *Marka*, det är, vthmärkia, som det ordet fins och på andra stenar.» v. Friesen uppfattar **a͡rka** som »hugga», medan Brate översätter det med 'resa' och anmärker, att »**rka** torde stå för **rta** *rætta*.» Brates förslag är säkerligen oriktigt. Det är knappast tänkbart, att ristaren av U 791 skulle använda ett sådant verb i samband med det stora flyttblocket, som givetvis aldrig har rests av människohand.[1] Anledningen till att man föredrager att uppfatta

[1] Visserligen finnas exempel på tanklösa formuleringar i runinskrifter (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 250), men detta kan icke anföras som stöd för Brates tolkning.

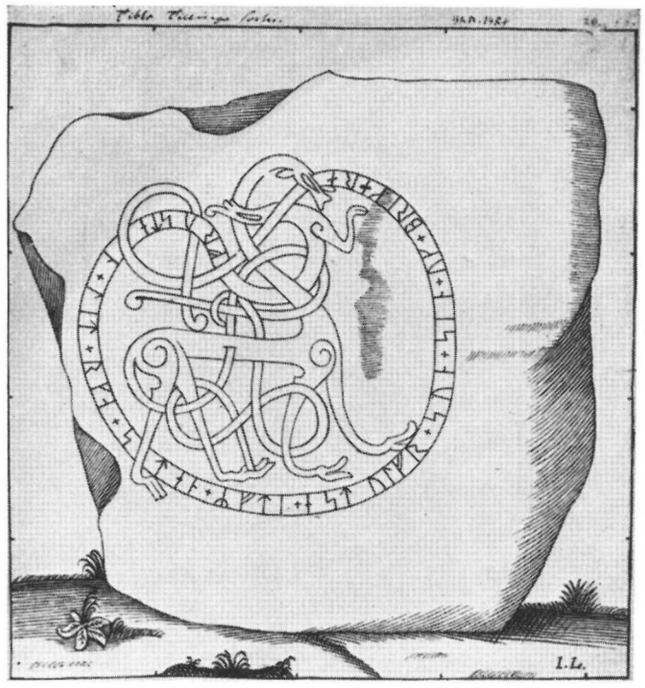

Fig. 231. U 791. Tibble, Tillinge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

arka såsom åsyftande *haggva* är, att den ristare som av allt att döma har huggit inskriften regelbundet använder formuleringen **lit** + **akua**.

Dijkman antager, givetvis utan grund, att med uttrycket 'göra bro' »förstås underbygningen vthi högen, der wid stenen warit opsatter.» Omkring 150 m. NV om flyttblocket går landsvägen över en mindre bro, som möjligen ligger på samma plats som den bro, som *Frøystæinn* lät bygga.

Ristningens utseende beskrives av Dijkman på följande sätt: »OPpå stenen är ritat ett fyrfota diur, med långa klöfwar, nästan som Renklöfwar, och lång hög hals med hufwud, och kring stenen, emellan twänne parallel linier, Runstafwarna.»

U 791 har säkerligen ristats av Livsten. Huggningsteknik, runformer, skrivningar och ornamentik äro helt i hans stil.

O. von Friesen återger i *Runorna i Sverige* (1928) och i *Runorna* (1933) Tibbleristningen som prov på Livstens konst. Han skriver i sistnämnda arbete: »I Upplands västliga och sydvästliga delar samt i östligaste Västmanland märkes under slutet av 1000-talets andra fjärdedel en mästare Livsten. Det för honom utmärkande är att runramen ofta är ett obrutet mer eller mindre cirkelrunt band eller tvenne mot varandra vända långsträckta rundjur och att den inre stenytans ornering utgöres av ett stående fyrfota djur av uppländsk runstensstil. Trots att ornamentikens detaljer äro något förgrovade eller försummade, måste Livsten räknas som en av Upplands förnämligare ristare. Hans produktion är emellertid rätt obetydlig — ett tiotal ristningar ... Han begår ofta ristningsfel och förefaller rätt ovan i runornas bruk. Icke desto mindre har han bildat skola i de bygder där han varit verksam.»

Torgesta, Tillinge sn, se Torgesta, Sparrsätra sn.